

DİN VE HAYAT

TDV - İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ
DERGİSİ
SAYI: 15 - YIL: 2012

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSTANBUL
ŞUBESİ ADINA İMTİYAZ SAHİBİ VE YAYIN
YÖNETMENİ
(SORUMLU)
Doç. Dr. Rahmi YÂRAN

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ ve
YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Kadriye AVCI ERDEMLİ

EDİTÖR
Abdullah Rüştü Kişi
rustukisi@gmail.com

YAYIN EKİBİ
Abdülkerim YATĞIN
Abdülkadir ÇİTİL
Ayşegül DEMİRCAN
Davut ÖZGÜL
Dr. Emine ARSLAN
Kerime CESUR
Mehmet YÜKSEL
Dr. Mustakim ARICI
SümeYra SAV ÖZKAN
Şadiye ÇİMEN

TASHİH
Dr. Mustakim ARICI

FOTOĞRAF
Gezgin Kültür Dergisi Arşivi

KAPAK
Kâbil, kardeşi Hâbil'i öldürüyor
Falname

WEB
www.dinvehayatdergisi.com
dergi@istanbulmuftulugu.gov.tr

BASIM YERİ ve TARİHİ
TDV Yay. Matbaası
Ostim ÖrneK San. Sit. 1. Cd. No:11
Yenimahalle / ANKARA
Tel: (0312) 354 91 31
ISSN: 1308-9595

DAĞITIM
Osman SARIKÖSE
TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. İstanbul 1.Şb.
Klodfarer Cad. No:14/1 Divanyolu
Fatih/İSTANBUL
Tel:(0212)5184604-Faks:(0212)518 83 07

Yayınlanan yazıların hukuki-bilimsel
sorumluluğu yazarlara aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Ücretsizdir

EDİTÖRDEN

Yaratılanların en şerefli olan insan, yaratılış gâyesine muvâfık bir şekilde yaşadığı müddetçe "eşref-i mahlûkât " vasfını korur. Ancak insan bazen bu vasfına uygun olmayan fiilleri yaparak, bazen de hemcinsine hak etmediği fiilleri revâ görerek "esfel-i sâfilin"e kadar düşebilir. Yunus Emre belki bu durumu dik-kate alarak "yaradılanı yaradandan ötürü sevmek" düsturunu kültürümüze nak-şetmiştir. Şeyh Gâlib belki de bu yüzden "hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen/merdum-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen" demiştir.

Şiddet bu açıdan düşünüldüğünde yukarıda özetlenen İslâm'ın insan ta-nımına uygun bir davranış değildir. Aksine müslümanın şiddete karşı örnek bir tavır olmalıdır. Bu da ahlâkın, "Allah'ın emrini yüceltmek ve yarattıklarına şef-katli olmak" şeklindeki temel ilkesini şîâr edinmekle mümkündür. Zira her işine "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile" başlayan bir dinin ve "âlemlere rahmet olarak" gönderilen bir peygamberin ümmetinin mensubu olan müslümandan şefkate ve merhamete muarız olan bir davranış sâdir olmamalıdır. Sayımız şid-detin anlaşılmasına bu manada bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Şiddetin kavramsal çerçevesini çizen ve şiddeti İslam ahlâkı açısından de-ğerlendiren Prof. Dr. Mustafa Çağrı'nın, konunun Kur'anî boyutunu açıklayan Prof. Dr. Abdurrahman Ateş ve Prof. Dr. Mehmet Okuyan'ın, sünnet boyutu-nu açıklayan Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal ve Yrd. Doç. Dr. Huriye Martı'nın, şiddeti önlemede öfke kontrolünün önemine işaret eden Ayşenur Özkan'ın, şiddete çözüm yolu olarak din eğitimi faktörünü anlatan Yrd. Doç. Dr. Macid Yılmaz'ın makaleleri bu manada zihinlerinizde bir fikir oluşturacaktır.

Şiddetin çeşitleri olarak; töre cinayetleri ve şiddet ilişkisini Doç. Dr. Maz-har Bağlı, aile içi şiddeti Prof. Dr. Aliye Mavili Aktaş, kadına yönelik şiddeti Yrd. Doç. Dr. Neylân Ziyalar ve Selin Yılmaz, şiddet ve çocuk meselesini Doç. Dr. Behiye Alyanak sizler için kaleme aldı.

Şiddetin sosyal dinamiklerini ele alan Prof. Dr. Talip Küçükcan'ın, Bağım-lılık Şiddet ilişkisini açıklayan Prof. Dr. İlhan Yargıç'ın, Batı ile İslâm dünyasının arasındaki ilişkiyi sorgulayan Prof. Dr. Mümtaz'er Türköne'nin, Batıda müslü-man algısını anlatan Prof. Dr. Ayhan Kaya'nın makaleleri de ilginizi çekebilecek bazı başlıklarımız.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanımız Sayın Fatma Şahin'le bu sayımızda bir söyleşi gerçekleştirdik. Sayın Şahin'e, aile içi şiddeti, nedenlerini ve bu ko-nudaki kanunî yaptırımları açıklayan bu önemli söyleşiden dolayı teşekkür ediyoruz. Ayrıca İstanbul Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürü Sayın Dr. Murat Koçak Bey'e de şiddete maruz kalan ve şiddete sürüklenen çocukları konu edinen bir söyleşi yapmayı kabul ettiği için teşekkür ederiz.

Hayatımızın her alanını saran şiddetin çözümü noktasında bir katkı sağla-ması ümidiyle sizleri yeni sayı ile baş başa bırakıyoruz.

Emeği geçen herkese teşekkürler.

Saygılarımla
Abdullah Rüştü Kişi

Zencefilm
media

Görsel Konsept: Zencefil'm / Halit Ömer Camcı
Sanat Yönetmeni: Ali Bıyıklı
Tel: 0212 533 35 58

ŞİDDETİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE İSLÂM AHLÂKI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa ÇAĞRICI*

Şiddet nedir? Biz şiddet deyince genellikle zararlı, yıkıcı eylemleri düşünür, şiddet kavramından sadece bunları anlarız. Oysa şiddet eylemden ibaret değildir. Eylem, derinlerdeki şiddetin dışa yansımasıdır. Asıl şiddet insanların içinde, ruhundadır. Şiddet duyguda başlar, zihinde kurgulanır, söz ile dışa vurulur, telkin edilir, öğretilir ve nihayet eylem ile son noktasına ulaşır.

□ Kabul etmeliyiz ki bugün İslâm dünyasında bir şiddet kültürü oluşmuş durumda. Bunun nedenleri üzerine çok şey yazılıp söyleniyor, farklı fikirler ileri sürülüyor. Özellikle İslâmofobiyi kışkırtanlar, İslâm dünyasındaki şiddet olgusunu İslâm dini ve kültürüne bağlıyorlar. Bu durum karşısında İslâm kültürüne şiddet bağlamında -kısa da olsa- bir bakış yapmanın aydınlatıcı olacağını düşünüyorum. Şunu özellikle belirteyim ki, bu yazının amacı suçlamalara karşı savunma yapmak (apoloji) değil, İslâm ahlâkı kaynaklarının şiddete yaklaşımı konusunda okuyucuyu aydınlatmaktır.

Şiddet nedir? Biz şiddet deyince genellikle zararlı, yıkıcı eylemleri düşünür, şiddet kavramından sadece bunları anlarız. Oysa şiddet eylemden ibaret değildir. Eylem, derinlerdeki şiddetin dışa yansımasıdır. Asıl şiddet insanların içinde, ruhundadır. Şiddet *duyguda* başlar, *zihinde* kurgulanır, söz ile dışa vurulur, telkin edilir, öğretilir ve nihayet eylem ile son noktasına ulaşır. Şiddetin psikolojisi ayrı bir konudur. Bunu ehline bırakarak şu hususu önemle belirtelim ki şiddet bir kültürdür; daha doğrusu bir kültürün yansıması, ürünüdür. İslâm ahlâkı kaynaklarını dikkate alarak şiddetin dört türünden bahsedebiliriz.

1. Duygusal şiddet. Dikkatlice bakarsak, iki kişi arasındaki kavgadan aile içi şiddete; mezhepler, dinler, kültürler ve uluslar arası çatışmalara kadar bütün şiddet eylemlerinin kaynağında –başka nedenlerin yanında– mutlaka kibir, böbürlenme, öfke, kin, nefret, aşağılama, kıskanma, menfaat hırsı gibi duyguların bulunduğunu görürüz. Arkasında bu duygulardan birinin veya birkaçının bulunmadığı hiçbir şiddet eylemi yoktur. İnsanları aşağılayan, inciten, yaralayan, hatta bu duyguları taşıyanların kendilerine de zarar veren bu ve benzeri yıkıcı duygular, dışa yansıyan şiddet eylemlerinin ruhumuzdaki kökleridir. Bu nedenle İslâm ahlâkı kaynaklarında bireylerde ahlâkı yetkinliğin temeli, toplumsal huzurun güvencesi olan adalet, dürüstlük, tevazu, sevgi, merhamet, cömertlik, yardımlaşma gibi erdemlerin mahiyeti, değeri, faydası ve kazanma yolları hakkında; keza şiddet eylemleri de dâhil olmak üzere, bütün kötülüklerin kaynağı olduğu düşünülen ve ahlâk kitaplarımızda

İslâm âlimleri, bilhassa din ve dünya işlerinde iyilik ve doğruluğun ortaya konulmasının gerektiği düşüncesinden hareketle ilim ve fikir adamları arasındaki iyi niyetli tartışmaları faydalı hatta gerekli görmüşlerse de benlik davası, ideoloji, ırk, din ve mezhep taassubu gibi bireyler ve toplumsal kesimler arasında husumet ve çatışmaları kışkırtan bir şiddet dilinin kullanılmasına karşı çıkmışlardır.

reziletler başlığı altında incelenen öfke, kin, nefret gibi yıkıcı duyguların nedenleri, belirtileri, etkileri, bunlardan korunma ve kurtulmanın yolları vb. konulara oldukça geniş yer ayrılmıştır. Tasavvufun şiddetten arındırılmış ruhlar yetiştirmedeki o büyük başarısının arkasında “nefis terbiyesi” veya “nefis tezkiyesi” denilen böyle bir güçlü duygu eğitimi bulunmaktadır. Keza İslâm uygarlığının pek çok ırk, din ve kültürden toplulukları yüzyıllarca barış içinde bir arada yaşatma başarısını göstermesi, temelde böyle bir duygu eğitiminin ürünüdür.

2. Zihinsel şiddet. Bireylerin ve toplulukların düşünme ve bilgi yeteneklerini, zihinsel donanımlarını iyilik için kullanmak yerine, başkalarına zarar verme niyeti taşıyan fikirler üretmeleri, kötülük ve şiddet projeleri geliştirmeleri, akıl ve bilgi birikimlerini insanları üzecek ve mahcup edecek, onların bedenlerine ve ruhlarına zarar ve acı verecek şekilde kullanmaları İslâm ahlâk kültüründe mekr, cerbeze, şeytanet gibi kavramlarla ifade edilmiş ve yasaklanmıştır. Bizim ilim ve ahlâk tarihimizde sadece akıllı ve bilgili olmak yeterli görülmemiş; bundan daha önemlisi, akıl ve bilgiyi doğru, yerinde ve insanlığın hayrına kullanmak gerektiği üzerinde önemle durulmuş; bunun için de duygu eğitimiyle zihin eğitiminin birlikte yürütülmesine özen gösterilmiştir. Ahlâk kitaplarımızın çoğunda bu çift boyutlu eğitimi birlikte vermeyi amaçlayan bir plan uygulandığı görülür. Meselâ V./XI. yüzyılın büyük âlimlerinden Mâverdî'nin İslâm ahlâk kültürü içinde en çok okunmuş ve en etkili olmuş eserlerin başında *gelen Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* isimli kitabının bölüm başlıklarından bile bunu anlayabiliriz. 1. Bölüm: Akıl üstünlüğü ve nefsanî tutkuların zararları, 2. Bölüm: İlim edebi, 3. Bölüm: Din edebi, 4. Bölüm: Dünya edebi, 5. Bölüm: Ruhun edebi.

Çok ırklı ve çok dinli bir toplumsal yapının bulunduğu Abbâsî döneminde yazılmış olup, İslâm ahlâk kültürünün köşe taşlarından biri sayılan bu eseri okuduğumuzda akıl, ilim, dünya, din ve ruh (nefis) şeklinde sıralanan beş kuşatıcı kavram üzerinden insanî varlığımızın ve ilişkilerimizin yüksek bir terbiyeye (edeb, te'dib) tabi tutulduğunu, bu suretle ideal bir barış toplumunun temel dinamiklerinin hazırlandığını

görürüz. Kezâ, müslüman olan ve olmayan araştırmacıların, İslâm ahlâk literatürünün zirvesi olduğunda neredeyse ittifak ettikleri Gazâlî'nin (ö. 505/1111) kırk bölümden (bab) oluşan *İhyâu ulûmi'd-dîn* adlı eserinin birinci bölümünün başlığı "Kitâbü'l-İlim"dir. Burada ele alınan her konuya "bilim ahlâkı" diyebileceğimiz bir perspektiften bakılmış olması da konumuz açısından ilgi çekicidir. Ayrıca eserin tümüne hâkim olan temel proje zihin ve ruh terbiyesidir.

İslâm uygarlığının, bugün dahi özlemle andığımız, bütün insanları hatta canlı ve cansız tabiatı şefkatle kucaklayan bir ahlâk zihniyeti geliştirmiş ve bunu –kültürümüzün dış etkilerle dejenere edilmeye başladığı geçen yüzyılın başına kadar- yaşatmış olmasının arkasında işte böyle bir zihin ve duygu eğitimi vardır. Mâverdi ve Gazâlî gibi sayısız âlim ve düşünürün geliştirdiği bu kapsamlı eğitim sayesinde zihinsel gelişmesiyle ruhsal arınmasını birlikte gerçekleştiren kendi medeniyetimizin insanı, böylece iç huzurunu tamamlamış olduğu için şiddet üreten komplekslerden de kurtulmuş oluyordu. Aslında kültürümüzdeki nefis-i emmâreden nefis-i levvâmeye, oradan nefis-i mutmainne, nefis-i râziye ve nefis-i marziye aşamalarına kadar yükselen ruhsal gelişme süreçleri de dış huzura ulaşmanın yolunun iç huzurdan geçtiğini gösterir.

3. Sözlü şiddet. Bütün dinlerde ve ahlâk kültürlerinde insanlara zarar verecek sözlerden dili korumak gerektiği bildirilir. İslâm ahlâkında çoğunlukla "dil'in afetleri" başlığı altında işlenen bu bölümde sövüp sayma, lânetleme, kötü lakap takma, beddua, kırıcı şaka, alay, yalan, gıybet, suizan, söz taşıma, cedel (muhatapı susturup mahcup etmeyi amaçlayan tartışma, polemik) gibi insanlar arasında kırınglık ve düşmanlıklara yol açması, şiddet içerikli eylemler üretmesi muhtemel hatta bazı durumlarda kaçınılmaz olan zararlı konuşmalar ve yazılar üzerinde durulmuş, bunların haram olduğu bildirilmiştir.

İslâm âlimleri, bilhassa din ve dünya işlerinde iyilik ve doğruluğun ortaya konulmasının gerektiği düşüncesinden hareketle ilim ve fikir adamları arasındaki iyi niyetli tartışmaları faydalı hatta gerekli görmüşlerse de benlik davası, ideoloji, ırk, din ve mezhep taassubu gibi

Mâverdi ve Gazâlî gibi sayısız âlim ve düşünürün geliştirdiği bu kapsamlı eğitim sayesinde zihinsel gelişmesiyle ruhsal arınmasını birlikte gerçekleştiren kendi medeniyetimizin insanı, böylece iç huzurunu tamamlamış olduğu için şiddet üreten komplekslerden de kurtulmuş oluyordu.

bireyler ve toplumsal kesimler arasında husumet ve çatışmaları kıskırtan bir şiddet dilinin kullanılmasına karşı çıkmışlardır. Meselâ "İslâm'ın hücceti" diye anılan İmam Gazâlî, dinin ahlâkî özünden koparak, ilim ve tefekkürü yöneticilerin gözüne girip itibar ve makam elde etmenin aracı haline getiren; inanç, hukuk, siyaset vb. konularda formel tartışmalara boğulan o dönem aydınlarının, müslümanlar arasında yer yer mez-

hep çatışmalarına sebep olduklarından, topluma zarar verdiklerinden yakınır: *"Onların yüzünden yıkıcı taassuplar ve düşmanlıklar yayıldı. İnsanların kanlarını akıtmaya, ülkeleri yakıp yıkmaya kadar varan şiddet olayları her yeri kuşattı..."*¹

Benim okuyabildiğim eski ilim ve fikir adamlarımız arasında İslâm'ın insanî ve ahlâkî ruhunu en iyi kavrayanlardan olduğunu düşündüğüm V./XI. yüzyıl âlimi Râgıb el-İsfahânî'nin, her okuduğumda büyük tad aldığım *ez-Zerîa ilâ mekârimi's-şerîa* (Dinin Güzelliklerine Ulaştıran Yol) başlıklı eserinden cedel ile ilgili nefis bir pasajı² –bazı ufak tasarruflarda bulunarak- okuyucularımın paylaştıkları isterim.

"Her toprağa, uyacak bir bitki vardır, her yapıya da uygun bir temel atılır. Her başa taç yakışmaz, her insanın doğası da iyi bir konuşmayı anlamaya elverişli değildir. Böyle biriyle mutlaka konuşman gerekiyorsa aklının ikna olacağı kadarıyla yetin. Söylendiğine göre besinlerin yapısı canlıların beslenme ihtiyaçlarına göre yaratılmıştır. Saman, koyun ve sığır türü hayvanlar için uygun bir nesnedir. Hikmetin özü akıllılara yaraşır, kabuğu da hayvanların (hayvan düzeyinde kalanların) işine yarar. Koku alma duyusunu kaybetmiş olanın reyhan kokusunu alması mümkün olmadığı gibi eşek (düzeyinde biri) de konuşmaktan anlamaz.

Bil ki, bir kanıtı reddetmek veya onu bozmaya çalışmak, o kanıtla, denk değerinde bir kanıtla karşılık vermekten ve onu çürütmekten daha kolaydır. Bunun için usta polemikçiler, bir kanıtı daha güçlü kanıtla çürütmek yerine, hep rakibini kurnazlıkla susturmanın yolunu ararlar. Çünkü bozmak 'yıkma'dır ve bu kolaydır; ama bir kanıtla, denk bir kanıtla karşılık vermek 'yapma'dır ve bu zordur. Bir insan masum bir cana kıyabilir, hayvanları boğazlayabilir, bitkileri ateşe verebilir ama bunları yaşatmak o kadar kolay

değildir. Güçlü bir kanıtı aldatıcı kuş-
kular ortaya koyarak etkisiz kılmak
kolaydır ama marifet, o kanıtı başka
bir güçlü kanıtla cevap vermektedir.”

Hz. Peygamber “Ya hayırlı konu-
ş ya da sus” buyurmuştur.³ Elbette
insanlara hayırlı olacak şeyler ko-
nuşmak bir rahmettir. Nitekim İslâm
âlimleri dilin ve konuşma yeteneği-
nin insanı diğer canlılardan ayıran
en büyük nimet olduğunu belirterek
bu özelliği iyilik için kullanmak ge-
rektiğine, kötü kullananların insanlık değerini kaybetmiş
olacağına dikkat çekerler. IV./X. Yüzyıl âlimlerinden Mu-
hammed b. Hibbân el-Büstî, “Akıllı insan, konuşma ihtiya-
cı doğmadığı müddetçe susmasını bilir. Konuştuğuna piş-
man olmuş çok insan vardır; ama sustuğu için pişman olan
insan nâdirdir. İnsanlar arasında en fazla mutsuz olanlar
ve en çok başı derde girenler, dillerine hâkim olamayanlar-
dır” der.⁴ “Akıllı insan kötülüğe kötülükle karşılık vermez;
küfür ve hakareti düşmana silah olarak kullanmaz” sözü
de ona aittir.⁵

İslâm ahlâkında zengin bir literatür oluşturan bu ve
benzeri açıklamalar, şiddet üretmeyen bir dil geliştirme-
nin gerekliliğini ortaya koyar. Günümüzde yazılı ve görsel
medyanın şiddeti kışkırtan bir dil kullanmasının ürettiği
zararların küresel boyutlara ulaştığı göz önüne alındığında,
İslâm ahlâkında konuya bu denli önem verilmesinin
nedeni daha iyi anlaşılır. Aslında bu durum insanlık tari-
hinde yeni de değildir. Meselâ bugün Batı’da yaygın olan
İslâmofobinin köklerinde, İslâm’ın ilk yüzyılında başlayan
ve günümüze kadar süren, müslümanların kutsal değer-
lerini hedef alan aşağılama, nefret, iftira ve hakaretlerle
dolu inanılmaz sayıda bir yazılı külliyat vardır.

4. Fiilî şiddet. İslâm dini kelimenin bütün anlamları-
yla şiddetin tam ortasında doğdu ve iki temel hedefinden
biri putperestliği yıkarak doğru bir dinî inanç ve yaşayış
geliştirmek, ikincisi de farklı biçimleriyle şiddeti ve çatış-
ma kültürünü ortadan kaldırarak adalet ve merhamete
dayalı bir toplumsal ahlâk oluşturmak oldu. Nitekim eski
ve yeni semantik çalışmalar Câhiliye kelimesinin bir şid-
det kavramı olduğunda ittifak eder. Buna göre câhiliye ve
onun aslı olan cehl, “ilim” veya “ma’rifet”in zıddı olmayıp,
“ağırbaşlılık, olgunluk, teenni, sabır, tahammül, uygarca
davranış” gibi barışçı anlamlar içeren hilim kavramının

**Dikkat edilmesi gereken en
önemli nokta şu: İslâm’ın güç kul-
lanmaya dair dili, tarihî şartları
dikkate alan ve onunla sınırlanan
bir dildir. Ancak bunun ötesinde,
İslâm’ın bir de mevcut şartları dö-
nüştürmeyi; insanlığın kardeşliği,
sevgi, adalet ve barış gibi mutlak
değerleri hâkim kılmayı amaçla-
yan bir evrensel dili vardır.**

zıddıdır ve “sefeh, zulüm, serkeşlik,
saldırganlık, barbarlık” gibi anlam-
lara gelir. Meşhur Câhiliye şairi Amr
b. Kulsûm’ün, “Hele biri kalkıp da bize
karşı câhillik etmeye görsün, o zaman
biz câhillikte bütün câhillerden baskın
çıkacağız” anlamındaki beyti,⁶ câhiliye
kelimesinin o kültürdeki şiddet içe-
rikli mânasına işaret eden sayısız
örneklerdendir. Bu alanda önemli
çalıştırmalar yapmış olan Japon bi-
lim adamı Toshihiko Izutsu’ya göre

İslâmiyet’in “câhiliye”ye karşı geliştirdiği temel kavram
“hilim” ve onun dinî değerlerle zenginleştirilmiş boyutu
olan “İslâm” kavramıdır. “Kur’an’da baştan sona hilim ruhu
vardır. İnsanlar arası ilişkilerde ihsan ile, adaletle hareket
etmek, zulümden kaçınmak, şehvet ve ihtiraslarına gem
vurmak, yersiz kibir ve gururdan sakınmak, bütün bunlar
hilim ruhunun belirtileridir.”⁷

Ne var ki, şiddetin yok edildiği, barışın hâkim oldu-
ğu bir dünya için gerek düşünce gerekse eylem düzeyin-
de çok yoğun çalışmaların yapıldığı günümüzde bile sa-
vaşsız ve şiddetsiz bir dünya çok uzaklarda görünüyor ve
-güçlü devletler tarafından emperyalist niyetlerle sık sık
kötüye kullanılsa da- şartların barışçı çözümlerle ortadan
kaldırılmasını imkânsız kıldığı ağır ve açık haksızlıklara
karşı bir “haklı savaş” veya “âdil savaş” teorisi benimsen-
miş bulunuyor. Bu sebeple İslâm’ın temel kaynaklarında
ve bunlardan beslenen İslâmî literatürde belirli durum-
larda savaşmak, daha genel olarak güç kullanmak meşru
ve bazı hallerde gerekli görülmüş; İslâm tarihinin Medi-
ne döneminden itibaren tarihî şartlar, müslümanların za-
man zaman savaş yapmasını zorunlu kılmıştır.

Ancak İslâmiyet, tarihi barış lehine dönüştürmeyi
ve -yukarıdaki kısa bilgilerden de anlaşılacağı üzere- bi-
reysel ilişkilerden aile ilişkilerine, toplumsal ve toplum-
lar arası münasebetlere kadar her düzeyde şiddetsiz bir
kültür geliştirmeyi; bunun için de şiddetten arınmış gö-
nüller, zihinler, diller ve eylemler üretmeyi hedefleyen bir
öğreti ortaya koymuştur. Müslümanlar bu hedefi, kendi
çok kültürlü, çok dinli ve çok ırklı medeniyetlerinde, eski
çağların imkânları ölçüsünde başarmışlardır.

Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta şu: İslâm’ın
güç kullanmaya dair dili, tarihî şartları dikkate alan ve
onunla sınırlanan bir dildir.

Ancak bunun ötesinde, İslâm'ın bir de mevcut şartları dönüştürmeyi; insanlığın kardeşliği, sevgi, adalet ve barış gibi mutlak değerleri hâkim kılmayı amaçlayan bir *evrensel dili* vardır. Kur'ân-ı Kerîm'i ve Peygamber Efendimizin sünnetini derinlemesine ve bütünlüğü içinde okuduğumuzda bu dili kolaylıkla kavrarız. Bu dille anlatılan öğreti her türlü haksız, saldırgan, yıkıcı, yakıcı, bölücü, parçalayıcı, yok edici eylemleri kesinlikle yasaklar. Çünkü bu öğretiye göre:

1. İnsanlar yaratılıştaki özleri itibariyle eşittir. Bir topluluğun kendinden (kendi soyundan, ırkıdan, dininden, mezhebinden, kültüründen, kendi sınıfından...) olmayanları aşağılaması, yani insanların eşitliği ilkesine inanmaması *dışlayıcılığı*, *ötekileştirmeyi* ve sonuçta şiddeti üreten temel nedenlerden biridir. Bu sorunu aşmayı hedefleyen Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde insanların yaratılışındaki eşitliğine ve bunun dayanaklarına, kanıtlarına dikkat çekilir. İslâmî açıdan bir arada, barış içinde yaşamının teorik temelleri diyebileceğimiz ilkelere göre,

a) İnsanlar eşittir, çünkü ontolojik olarak aynı özden, aynı maddî nesneden yaratılmışlardır.⁸

b) İnsanlar aynı atanın, aynı anne-babanın soyundan gelmektedir.⁹ Hz. Peygamber meşhur Veda Hutbesi'nde bütün insanlığa şöyle sesleniyordu: "Ey insanlar! Şunu iyi

biliniz ki Rabbiniz birdir, atanız birdir. Arap'ın başka ırka, başka ırkın Arap'a, beyaz ırkın siyah ırka, siyah ırkın beyaz ırka -takva dışında- hiçbir üstünlüğü yoktur."¹⁰

2. İnsanlar yaratılıştan özgürdür, vicdanlara baskı yapılamaz. Bir toplumun şiddetten arındırılması için o toplumun mâşerî vicdanında farklılıkların kabullenilmesi gerekir. Bu sebeple insanların farklı inançlar taşımasını ilâhî iradeye bağlayan âyetler,¹¹ düşünce ve inanç farklılıklarının kabullenilmesi ve vicdanların özgür bırakılması gerektiğini göstermesi bakımından ilkesel önem taşır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu ilke en özlü bir şekilde "Dinde zor kullanma yoktur" meâlindeki âyetle ortaya konmuştur.¹² Elmalılı Hamdi Yazır'ın çok isabetli yorumuyla bu âyet, "Sadece dinde değil, her neye olursa olsun, zor kullanmanın hiçbir türü, hak din olan İslâm'da mevcut değildir" anlamına gelir.¹³

3. Allah'ın rahmeti bütün varlık dünyasını, dolayısıyla bütün insanları kapsar. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın rahmetinin ve bilgisinin her şeyi kuşattığı belirtilmiştir.¹⁴ Başka bir âyette kısaca, "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır"

buyurur.¹⁵ Hz. Peygamber, ilâhî rahmetin bu kuşatıcılığını "Bütün insanlık bir ailedir" şeklinde özetlemiştir.¹⁶ Şu halde her insan özünde Allah'ın sevgi ve rahmetine layık olarak yaratılmış olup, bu yönden hiçbir kişi veya zümre kendisini üstün görüp başka kişi veya zümreleri aşağılaya-

Şiddet nesnel bir olgudur ve her olgu gibi onun da içeriden ve/veya dışarıdan nesnel, reel sebepleri var. Bu sebepleri ortadan kaldırmadıkça şiddeti önlemenin imkânsızlığı ortada.

maz. Bu söylenenler bizi, bütün insanların temelde hür ve eşit oldukları, şiddetin ana nedenlerinden sayılan baskı ve ayırimcılığın ilâhî takdir ve düzenle bağdaşmadığı sonucuna götürmektedir.

Sonuç

Şiddet nesnel bir olgudur ve her olgu gibi onun da içeriden ve/veya dışarıdan nesnel, reel sebepleri var. Bu sebepleri ortadan kaldırmadıkça şiddeti önlemenin imkânsızlığı ortada. Ancak şiddetin somut ve reel sebepleri üzerine söylenenlerin hiçbiri şiddeti meşrulaştırmaz; İslâm dünyasındaki şiddet eğilimlerini ve hareketlerini de haklı ve mazur gösteremez. Çünkü ilke olarak a) Şiddet masum insanların canını ve malını heder ettiği için mutlak bir zülümdür ve hem İslâmiyet hem insanîyet zulmü reddeder. Buna karşı ileri sürülecek her fikir de şiddet kadar haksızdır, geçersizdir. b) Bugün yaşanan şekliyle şiddet “âdil ve haklı savaş” sayılamaz. Çünkü İslâm’da âdil savaşın şartları ve kuralları vardır; bu hususta zengin bir fıkıh literatürü oluşmuştur. Bu literatürde fiilen savaşa katılmayan masum insanların canlarına ve mallarına kastedilmesine, intihar saldırılarına asla cevaz verilmemiştir. c) Şiddet İslâm’a ve müslümanlara karşı da bir haksızlık ve zulümdür. Çünkü müslümanlara çok ağır zararlar vermekte, İslâm ve müslüman karşıtlığını beslemekte; müslümanların maddî ve zihinsel enerjilerini kendi ülkelerinin, toplumlarının, gelecek nesillerinin ve insanlığın hayrı için kullanmalarını engellemektedir.

Ruh dinginliğine ulaşmış, kendisiyle barışık, sorumluluklarını kavramış, ödevlerini içselleştirmiş, ülkesinde ve dünyada yaşanan olumsuz gelişmeler karşısında, duygusal ve sonuçta yıkıcı tepkiler vermek yerine; bu gelişmeleri akılla, bilgiyle, hikmet ve irfanla değerlendiren, analiz edip çözümler üreten şimdikinden farklı bir toplumsal zihniyet oluşturmak ve bir yandan bu çalışmalarını mümkün olan en iyi şekilde yürütürken diğer yandan -inananlar olarak- Allah’ın, “işlerini iyi yapanların yanında olduğuna” inanmak, O’nun inâyetine güvenmek¹⁷... İşte müslüman toplumların yapması gereken bu... Müslümanlar olarak, özelde şiddetin, genelde iç ve dış şartların dayattığı diğer sıkıntıların sarmalından kurtulmanın yegâne yolunun bu olduğunu artık görmek zorundayız.

İslâm toplumlarında yaşanan her türlü şiddetin ana sebebi, kendi dinini ve tarihî tecrübesini dahi doğru “okumayacak” derecede vahim olan kültürel gerilik, zihinsel gelişmemişliktir. Şiddeti besleyen ahlâkî sorunların temelinde de bu gerilik var.

İslâm toplumlarında yaşanan her türlü şiddetin ana sebebi, kendi dinini ve tarihî tecrübesini dahi doğru “okumayacak” derecede vahim olan kültürel gerilik, zihinsel gelişmemişliktir. Şiddeti besleyen ahlâkî sorunların temelinde de bu gerilik var. Çünkü ahlâkın birinci şartı iyilik ve kötülüğün ne olduğunu bilmek, ikinci şartı duyguların ve tutkuların

köleliğinden kurtulup aklın ve vicdanın buyruğuna girmektir. Şiddete sapanların temel sorununu bu iki noktada görüyorum. Bu sorunu aşamayan birçok “dindar” insan da şiddete sapıyor; masum insanları, hatta eşini, kardeşini ve daha başka yakınlarını dahi öldürüyor. Sonunda bu sorun kitlesel boyutlara kadar ulaşabiliyor.

Son olarak, bilhassa uluslararası şiddet bağlamında şunu da görmeliyiz ki, haksızlık yaptıkları düşünülenlere karşı şiddet üretmek için öfke kabarması, fiziki güç ve cesaret yetiyor; ama haksızlıkları aklî ve insanî yollarla önlemek için yüksek bir ahlâkî yetkinlik ve zihinsel birikim gerekiyor. Şiddet eylemcisinin öfkesi, fizik gücü ve cesareti ne kadar yüksek olursa olsun, son kazananlar aklî, bilimsel ve zihinsel gelişmesini gerçekleştirenler oluyor. Büyük âlim Râgıb el-İsfahânî, “Allah’ın insanlığa bahsettiği iki elçisi var; birincisi akıl, ikincisi Peygamber. Neden biricisi akıl? Çünkü Peygamber’i anlamak için akıl lâzım” diyor.¹⁸ Yukarıda “Kur’an’ın bir tarihsel dili bir de evrensel dili var” demiştim. Râgıb, tarihsel dilin yanında, bu evrensel dili de ancak akılla ve tabii aklın ürünü olan bilgiyle, hikmetle keşfedebileceğimizi söylemek istiyor. İşte bu yazı boyunca demek istediğim bu... ■

D İ P N O T L A R

1. Gazzâli, İhyâu ulûmi’l-dîn, Kahire 1332, I, 42.
2. Râgıb el-İsfahânî, ez-Zerîa ilâ mekârimi’ş-şerîa, Kahire 1985, s. 261-262.
3. Buhârî, “Edeb”, 31, 85; Müslim, “İman”, 74.
4. Razatü’l-ukalâ, Beyrut 1977, s. 43.
5. A.g.e., s. 94.
6. Zevzenî, Şerhu’l-muallakâti’s-seb’, Beyrut (Mektebetü Dâri’l-beyân), s. 178.
7. Kur’an’da Allah ve İnsan, çev. Süleyman Ateş, (Ankara, 1975), s. 204.
8. Meselâ bk. Hac 22/5; Rûm 30/20; Mürselât 77/20; Tânk 86/5-6.
9. Hucurât 49/13; Rûm 30/22.
10. İbn Hanbel, Müsned, V, 411.
11. Mâide 5/48; Yûnus 10/99; Hüd 11/118.
12. Bakara 2/256.
13. Hak Dini Kur’an Dili, II, 860.
14. Mü’min 40/7.
15. A’râf 7/156.
16. Müslim, “İtk”, 16.
17. Ankebût 29/69; Talâk 65/2-3.
18. A.g.e. s. 207.